

kanom, uklonil vodstvu Katoliške cerkve, sprejel pogoje pokore in z duhovnimi vajami v samostanu Pleterje formalno zadovoljil pogoju, ki ga je postavil Vatikan v dekretu o izobčenju leta 1950. Lampret je tako leta 1966 ponovno postal duhovnik, ki je lahko opravljal verske obrede.

Kljub povojnim slabim izkušnjam z ene in druge strani je Lampret ostajal zvest svoji viziji, to je pravična, humana socialistična družba, ki bi imela v svoje temelje vzdana spoznanja znanstvenega socializma in tudi etične ter moralne vrednote, kakršne je imelo prvo krščanstvo. Resničnost je bila in je še vedno daleč od njegovih idealnih predstav. Glede na obstoječe razmere v družbi tudi ni pričakovati, da bi se kdaj uresničile Lampretove vizije. Morda pa si lahko »navadni« ljudje v sebi in v svoji družini poskušamo ustvariti svoj pravični svet, ki je »daleč od ponorelega sveta«, in delamo proti načelu »Človek človeku volk«.

Dunja Dobaja

Milan Sovilj, U potrazi za nedostižnim. Jugoslovensko-čehoslovačke kulturne veze 1945–1949. Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd 2012, 258 str.

Monografija Milana Sovilja je dopolnjeno magistrsko delo, ki ga je Sovilj zagovarjal leta 2008 na Katedri za istoriju Jugoslavije Filozofske fakultete v Beogradu. Sovilj, ki sodi v mladi val srbskih zgodovinarjev (rojen 1981), je zaposlen na Insitutu za novu istoriju Srbije, doktorski študij pa je vpisal (2009) na Karlovi univerzi v Pragi na Inštitutu za svetovno zgodovino. Objavil je več razprav v srbskem in češkem jeziku.

Monografija je narejena pretežno na jugoslovanskem in češkoslovaškem arhivskem gradivu diplomatske provenience, predvsem Češkoslovaškega veleposlaništva v Beogradu in veleposlaništva FLRJ v Pragi. Predstavljeno delo je prva monografska obdelava jugoslovansko-češkoslovaških stikov po drugi svetovni vojni v srbskem zgodovino-pisju. Osrednje teza je, kot je razvidno tudi iz naslova, da je bilo kulturno sodelovanje med državama po drugi svetovni vojni tesno vpeto v politične dogovore o sodelovanju kljub želji kulturnikov za neposredno in neovirano sodelovanje. Dobri meddržavni odnosi po vojni so prispevali k

bistvenemu porastu sodelovanja, in obratno, krhanju političnih odnosov je po sprejemu resolucije informbiro sledil drastičen upad sodelovanja.

V monografiji je poudarek na sodelovanju med državama po drugi svetovni vojni, predstavljena pa je zgodovina sodelovanja pred letom 1945, ki je prikazana predvsem na relaciji Beograd – Praga, zaradi česar je premalo upoštevan različen obseg sodelovanja severnega dela Kraljevine Jugoslavije s češkoslovaškimi kulturiki, pri čemer mislim predvsem na sodelovanje in trdne kulturne vezi, ki so se stakale v habsburški monarhiji med slovanskimi narodi, predvsem med Slovenci in Čehi. Zaradi poudarjanja srbskega pogleda na kulturno sodelovanje je napravil Sovilj tudi napako, na dveh mestih je namreč zapisal, da je bilo znanstveno sodelovanje možno samo na relaciji univerzitetnih središč Beograd – Praga, saj naj bi bili univerzi v Zagrebu in Ljubljani ustanovljeni po prvi svetovni vojni; univerza v Zagrebu je bila ustanovljena 1874, že pred tem pa je od leta 1866 kot znanstveno središče v Zagrebu delovala Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti. Ob tem je treba poudariti, da so bili živahni stiki med slovenskimi in češkimi izobraženci, kar se je ne nazadnje odrazilo tudi v odločitvah Slovencev za študij v Pragi. Zato ni presenečenje, da je kulturni ataše na veleposlaništvu v Pragi poleti 1945 postal Oton Brkopec, ki je študiral in doktoriral v Pragi; prvi veleposlanik FLRJ je bil Slovenec dr. Darko Černej.

Sovilj poudarja pomen in vpliv politike na kulturno sodelovanje, kar je delna posledica gradiva, uporabljenega za obdobje Kraljevine SHS/Jugoslavije, ki ni posebej urejalo kulturnih stikov, ampak so bile zgolj sprejete splošne proklamacije o medsebojnem prijateljstvu in naklonjenosti med obema državama. Pri tem opozori, da po uvedbi diktature kralja Aleksandra češkoslovaški predsednik Masaryk ni želel obiskati Jugoslavije, čeprav so ga večkrat povabili; med drugim tudi na slovesnost 1931, ko mu je ljubljanska univerza podelila častni doktorat. Sovilj opozarja na superiornost češkoslovaške države, družbe in kulture, zaradi česar je bil večji interes za sodelovanje na jugoslovanski strani, kar je bila stalnica do upada sodelovanja po resoluciji informbiroja. Po drugi svetovni vojni se to kaže v interesu podjetij za zaposlitev dijakov, ki so odšli na strokovno usposabljanje v češkoslovaške srednje šole in imeli prakso v podjetjih, po vrnitvi dijakov septembra 1948.

Sovilj analitično predstavi povojne politične razmere in tudi trenja na Češkoslovaškem. Do bistvenih sprememb je prišlo februarja 1948, s čimer je Češkoslovaška po oceni jugoslovanskega veleposlanika stopila v družbo držav narodnih demokracij. Notranjepolitične spremembe so vplivale na jasnejšo mednarodno politično opredelitev Češkoslovaške, ki je pred politično krizo februarja 1948 želela ohraniti dobre stike s Sovjetsko zvezo in Zahodom, po tem pa je izrazil poudarek na sodelovanju s Sovjetsko zvezo. Na odnos do Jugoslavije pa je odločilno vplival sprejem resolucije informbiroja, kar je prispevalo h krhanju odnosov, povečal pa se je pritisk jugoslovanskih oblasti na avtohtono slovaško manjšino, ki je živela v Vojvodini, in češko manjšino, katere pomembno središče je bilo Daruvar na Hrvaškem.

Prelomnica v odnosih med državama je bil obisk Josipa Broza marca 1946 v Pragi, kjer je bil sklenjen sporazum o prijateljstvu, pomoči in sodelovanju, ki je bil

podpisan maja 1946. Pri formalizaciji medsebojnih odnosov sta se državi zgedovali po sporazumih o sodelovanju, ki sta jih sklenili s Sovjetsko zvezo. Od sklenitve sporazuma so največ pridobili dijaki, ki so odšli v Češkoslovaško, ter slovaška in češka manjšina v Jugoslaviji.

Jugoslovanske in češkoslovaške oblasti so se razlikovale v pogledu usmerjanja kulturnega sodelovanja. Jugoslovanske oblasti so želele uveljaviti načelo, da kulturniki v tujini predstavljajo državo, novo Jugoslavijo in socialistično družbo. Manj izdelana pričakovanja so bila na češkoslovaški strani, ki se je navezovala na prakso kulturnih stikov z evropskimi kulturnimi središči izpred druge svetovne vojne. Na Češkoslovaškem je razvoj umetnosti po vojni potekal v bolj svobodnem duhu, kar se odraža v želji po neposrednem kulturnem sodelovanju z jugoslovanskimi kulturniki. Poudariti pa je treba, da je politike in kulturnike družil pogled na skupni imenovalec sodelovanja, to sta bratska in splošno slovanska solidarnost ter zgodovina sodelovanja pred 2. svetovno vojno. Tudi zaradi tega je bilo sodelovanju namenjeno veliko medijske pozornosti, predvsem na jugoslovanski strani, saj so gostovanja v časopisih predstavili v kontekstu prizadevanj umetnikov v boju proti (nemškemu) okupatorju, umetniški del obiska kulturnikov pa je bil postavljen v ozadje. V češkoslovaških medijih je bil poudarek namenjen predstavitvi in spoznavanju Jugoslavije, predvsem Jadranskega morja.

Politična kriza februarja 1948 je po oceni jugoslovanskega veleposlanika Černeja Češkoslovaško uvrstila v blok držav narodnih demokracij. Potrditev tega položaja pomeni podpis resolucije informbiroja. Sprejem resolucije je vplival na počasno prekinjanje odnosov z Jugoslavijo, kar je potekalo kot prefinjena psihološka igra (odpoved dogodkov, vrnitev dijakov in študentov, razen tistih, ki so podpisali izjavo, s katero so izrazili strinjanje z resolucijo informbiroja). Zadnja faza poslabšanja odnosov je bila negativna medijska kampanja v letu 1949. Kulturni stiki so padli na raven izmenjave knjig in časopisov. Na simbolni ravni pa se je to odražalo v preimenovanju Saveza prijatelja Titove Jugoslavije (novembra 1948) v Društvo češkoslovaško-slovenskega prijateljstva, ki je obstajalo samo še na papirju.

K temu bi dodal dva primera, ki dobro ponazarjata, kako zaostreni so bili meddržavni odnosi. Češkoslovaška Vladimirju Murku februarja 1952 ni želela izdati vizuma za udeležbo na pogrebu očeta Matije Murka. Poleg tega pa je država »prevzela« literarno zapuščino Matije Murka, seveda brez soglasja dedičev.¹ Drug primer je priprava slovaškega prevoda antologije Prešernovih sonetov, ki je bila pred resolucijo informbiroja pripravljena za tisk. Vendar natis ni bil opravljen. Po otoplitvi meddržavnih odnosov je vnovič obstajal interes za izdajo Prešernovih sonetov v slovaščini, vendar v Bratislavi niso uspeli najti sonetov, pripravljenih za tisk.²

Željko Oset

¹ Arhiv Republike Slovenije, fond Vladimir Murko (AS 1250), š. 1, Korespondenca 1980–1986, Pismo Vladimirja Murka Efremu Peganu.

² Arhiv Republike Slovenije, fond Anton Slodnjak (AS 1404), š. 7, št. 350, Pismo Viktorja Smoleja Antonu Slodnjaku (16. 3. 1957).